

”Assars testamente” – ekonomernas roll i framtida samhällsekonomiska kriser

ASSAR LINDBECK

För att hylla Assar Lindbeck i samband med hans 90-årsdag anordnade Institutet för internationell ekonomi och SNS ett seminarium om forskningens roll i samhällsutvecklingen under medverkan av ekonomer, journalister, politiker och andra opinionsbildare. Seminariet ägde rum den 10 mars 2020 i Stockholms universitets Aula Magna under ledning av professor John Hassler och vice riksbankchef Anna Breman. Övriga medverkande var Carl Bildt, Erik Fichtelius, Jenny Madestam, Torsten Persson och Gabriel Urwitz. Jubilaren själv medverkade med nedanstående ”testamente”, som föredrogs av hans hustru, professor Solveig Wikström.

Det är realistiskt att anta att globala ekonomiska kriser kommer att inträffa från tid till annan också i framtiden. Tre sådana kriser är, enligt min mening, särskilt troliga. Jag kommer helt kort att analysera utvecklingen på dessa områden och dessutom ta upp möjligheterna att bekämpa dessa kriser på ett effektivt sätt.

Miljökriser

När det gäller analys av miljökriser har traditionell ekonomisk teori sedan länge utvecklat en användbar verktygslåda. Jag syftar naturligtvis på teorin för externa effekter, som pekar på möjligheterna att med skatter och subventioner bekämpa skadeverkningar på miljön av produktion och konsumtion. På så sätt kan man kombinera miljöpolitik med decentraliserat beslutsfattande.

En alternativ miljöpolitik, som ofta förordas av politiker, bygger på fysiska regleringar och kvoterings av tillåtna utsläpp. En svaghet med detta alternativ är att fördelningseffekterna då är uppenbara, vilket ofta resulterar i skarpa konflikter mellan länder, och detta blockerar verkställighet av fattade beslut. Denna svaghet illustreras exempelvis av den havererade Paris-överenskommelsen för utsläpp av CO₂ för några år sedan. Fördelningseffekter av skatter och subventioner är mer diffusa än avregleringar, vilket motverkar koncentrationen av debatten på fördelningseffekter.

Tekniker säger ofta att man i många fall kan få bort 90 eller t o m 100 procent av skadliga utsläpp genom investeringar i miljövänliga teknologiska innovationer. Som vi vet utvecklas i dag dessutom tekniska metoder för att ta bort föroreningar som redan finns i atmosfären och i haven. Det är dessutom bättre att stimulera en miljövänlig produktionsteknologi än att pressa fram en förändrad livsstil bland hushållen. Just sådana investeringar

kan finansieras genom skatter på utsläpp men också genom allmänt stöd till forskning om miljövänliga teknologier. Via förändrad livsstil kan man knappast pressa ned miljöförstöringarna lika mycket som genom förändrad produktionsteknologi.

Utsläppsrätter är ett alternativ till miljöskatter. Men jag tror att miljöskatter är bättre eftersom utsläppsrätter är svåra att förklara för allmänheten. Dessutom uppstår ofta fördelningskonflikter vid utdelning av utsläppsrätter.

Så mycket om möjligheterna att bekämpa miljökriser.

Finanskriser

Historien har lärt oss att även finanskriser kan ha förödande ekonomiska och sociala konsekvenser. Det finns därför starka skäl att bygga upp institutioner och mekanismer som både motverkar uppkomsten av finanskriser och bidrar till att mildra finanskrisernas konsekvenser. Vikten av institutioner och mekanismer som motverkar finanskriser nonchalerades av många politiker och ekonomer när finansmarknaderna liberaliserades helt abrupt under 1980-talet. Resultatet blev en serie finanskriser, med negativa effekter också på andra marknader än finansmarknaden.

Som vi vet har politiker sent omsider börjat bygga upp institutioner och mekanismer som motverkar både mikroekonomisk och makroekonomisk instabilitet. Bygget är inte klart, och allt ser inte bra ut, men bygget pågår. Det är fråga om att uppnå en delikat balans mellan effektivitet och stabilitet.

Men finansiell stabilitet kräver också att penning- och finanspolitiken är långsiktigt stabil. En nyhet i Lindbeckkommissionens rapport var att försöka uppnå sådan stabilitet genom fasta spelregler både i budgetpolitiken och penningpolitiken.

När det gäller budgetpolitiken satte Lindbeckkommissionen, som vi vet, upp ett *tillfälligt* överskottsmål. Syftet var att få ned den höga och galopperande statsskulden – med sikte på att minska den offentliga sektorns skuld från ungefär 75 procent till storleksordningen 35 procent av BNP. I dag är frågan huruvida budgetpolitikens regler bör modifieras när den offentliga sektorns skuld nu är nere på en internationellt sett låg nivå? Det naturliga vore, enligt min mening, att överskottsmålet ersätts av ett skuldmål för den offentliga sektorn. Tanken med ett överskottsmål kan ju inte vara att avskaffa marknaden för statspapper och kommunal upplåning genom permanenta överskott i de offentliga finanserna.

Man kan mycket väl ställa motsvarande fråga om penningpolitiken som om finanspolitiken. Det är exempelvis, enligt min mening, rimligt att sänka inflationsmålet till en procent när inflationen i praktiken systematiskt varit lägre än två procent under många år.

Migrationskriser

Så till frågan om migrationskriser. De djupaste drivkrafterna bakom en annalkande migrationskris är också uppenbara: Befolkningsexplosion i

låg-löneländer, minskade flyttkostnader och väpnade konflikter. Allt detta tar sig uttryck i försök till massmigration från länder med relativt låg produktivitet till länder med relativt hög produktivitet. Den positiva sidan av detta är ökad per capitainkomst både i världen som helhet och bland immigranterna själva. Den negativa sidan är att utvecklade länder inte klarar av att integrera alla som vill flytta till utvecklade länder. En massiv invandring av lågproduktiva individer skapar därför allvarliga sociala problem i invandringsländerna, vilket återspeglas i arbetslöshet, bidragsberoende och kriminalitet. Därmed förlorar många i den inhemska befolkningen tidigare trygghet i sitt närområde och blir av med de nätverk som de byggt upp under årens lopp.

Det kan uppkomma liknande effekter i anslutning till liberalisering av utrikeshandel. Men dessa problem är inte lika allvarliga som de sociala problemen i anslutning till migration av lågt utbildade immigranter som ofta saknar relevanta språkkunskaper. Dessutom leder immigration till mer konkret konfrontation mellan invandrare och den inhemska befolkningen. Arbetare i Kina som producerar varor för export till Sverige efterfrågar inte sociala tjänster producerade i Sverige vilket migranter gör!! Konfrontationen hotar att bli särskilt stark om immigranter ges förtur till ransonerade sociala tjänster. Allt detta betyder att friare internationell rörlighet för arbetare leder till större sociala problem än liberalisering av handel med varor.

I den offentliga debatten om immigration påstås ofta att en begränsning av immigrationen lämnar flyktingar därhän. Men så behöver det inte bli. Om rika länder skulle ge mycket större bidrag än i dag för upprustning av de eländiga flyktinglägren skulle mer än tio gånger så många kunna hjälpas som antalet mottagna flyktingar.

Det är sant att enskilda individer kan undvika vissa negativa välfärds-effekter av massiv immigration genom att anpassa sitt beteende i olika dimensioner. Jag syftar exempelvis på att man skaffar sig inbrottskydd, undviker att vistas utomhus när det är mörkt, och att man avstår från att vittna inför polis och domstol. Men vad som då händer är helt enkelt att immigrationens kostnader byter karaktär.

Forskaren som politisk rådgivare

Hur ska man då se på ekonomers roll som politiska rådgivare – antingen som formella rådgivare till regeringen eller som deltagare i den öppna samhällsdebatten? Man kan kanske se ekonomens roll som en motsvarighet till vad som inom medicinen kallas ”evidensbaserad behandling”. Men i många fall finns det inte särskilt mycket solid empirisk forskning att dra på. Rådgivaren tvingas då att förlita sig på en kombination av etablerad teori och fragmentariska empiriska studier. Ett exempel är när ett land med fast växelkurs hamnat i en övervärderad valuta som ett resultat av snabbt stigande lönekostnader i förhållande till omvärlden. Bör rådgivaren då rekommendera deflationspolitik, diskretionär devalvering eller en övergång till

en flytande växelkurs? Som vi kan erinra oss valde Lindbeckkommissionen, just i en sådan situation, att rekommendera en flytande växelkurs.

Ett mer generellt problem är i vilken uträkning ekonomer bör ta hänsyn till vad som anses vara ”politiskt möjligt”. Personligen menar jag att ekonomer, vid sidan av rutinmässig rådgivning, själva bör bidra just till att vidga ramarna för det politiskt möjliga. Det underlättas om det finns många ”tvåbenta ekonomer”, som står med ena benet i akademien och det andra i den stökiga mylla av ekonomiska och politiska erfarenheter som vi kallar verkligheten. Det är därför viktigt att ekonomer deltar i den samhällsekonomiska debatten och lyfter fram vad politikerna bör beakta och därmed på sikt vidga utrymmet för vad som är politiskt möjligt.

Det är ofta också fruktbart att integrera oortodoxa mekanismer med traditionella ekonomiska modeller baserade på antaganden om *economic man*. På så sätt skapas förutsättningar för innovativ forskning. En sådan integration har i själva verket varit en röd tråd i min egen forskning, också i mina mest teoretiska arbeten. Jag syftar exempelvis på faktorer såsom altruism, avund, maktbegär, sociala normer och förtroende.